

Stilige herrer eller skinnkledde karer?

Menns klær på Merdø på 1700-tallet

Hilde L. Austarheim

I uthavna Merdø utenfor Arendal bodde det omtrent hundre mennesker på 1700-tallet. De fleste av mennene var sjøfolk og losere, og noen var velstående kapteiner. Sjøfarten ga gode inntekter og kontakt med utenlandske moteimpulser, og Arendal lå under en halv mil unna, med skreddere, parykkmakere og skomakere. Hva slags klær hadde mennene på Merdø på denne tiden – hadde de arbeidsklær eller moteklær, eller begge deler?

Denne artikkelen er en oppfølging av forrige års artikkel i Aust-Agder-Arv, som tok for seg kvinnes klær på Merdø på 1700-tallet, basert på skiftemateriale. Nå er turen kommet til mennenes klær.

Allerede på slutten av 1600-tallet hadde kvinnes draktskikk i uthavna endret seg mot en europeisk bymote med importerte stoffer og profesjonell tilvirkning, og vi må gå ut fra at dette også gjaldt mennenes klær.¹ Denne tidlige endringen i draktskikken må ses i sammenheng med framveksten av byen Arendal, med handel og sjøfart, rike handelsborgere og profesjonelle håndverkere. Mennene i uthavna levde også i enda større grad enn kvinnene i nær kontakt med internasjonale impulser gjennom sjøfarten.

Merdø hadde en overveiende maritim yrkesstruktur. I 1701 bodde det ca. 70 mennesker her, og det står videre i manntallet dette året at alle menn på Merdø var losere eller sjøfolk. Vi kan legge til arbeid innen fiske, bevertning og handel, skyss og fraktfart til sjøs. I 1801 var befolkningstallet steget til 125; 36 menn, 40 kvinner og 49 barn. Mennenes yrker fordelte seg på 23 sjøfolk, sju i lostjenesten, tre i tolltjenesten, i tillegg til en skoleholder, en fisker og en hjemmевærende sønn.²

Hvordan var mennene på Merdø kledt på 1700-tallet? Avspeiles mennenes yrker og sosiale posisjon i deres etterlatte klær, og kan vi finne klær i skiftene som viser mennenes krevende arbeidsliv?

På KUBEN er det bevart lite av mannsklær fra 1700-tallet, og det er bare i liten grad skrevet om dette temaet tidligere i kystområdene rundt Arendal i denne tidsperioden. Jeg har hatt stor glede av litteratur

Statuett av kaptein Zacharias Allewelt (1682–1744), laget i Kanton, Kina i 1741. Allewelt var gift med Gjertrud Andersdatter Dahl fra Neskilen og bygde hus på Merdø, som senere ble Merdøgaard museum.
Foto: Karl Ragnar Gjertsen, KUBEN. AAM.B.0866.

Beltespenne fra Merdø av messing med stålfeste merket «KJH» fra slutten av 1700-tallet. Ring til å feste nøkler eller annet i.
Foto: Gerd Corrigan, KUBEN. AAM.M.1036.

om gammel draktskikk fra andre steder, spesielt Ragnhild Bleken Rustens *Folkedrakt og bymote i Gudbrandsdalen 1650–1940* fra 2002, Bjørn Sverre Hol Haugens *Virkningsfulle tekstiler – i østnorske bonders draktpraksiser på 1700-tallet* fra 2015 og Lise Talleraas (red.), Ellen Rundereim og Haakon Graffer Livlands *Motebevisste vestfoldinger: draktskikk i grevskapene 1700–1860* fra 2020.

Dend Sal: Mands Gangklæder

Ingeborg Fløystad beskriver mannsdrakten på Agder ut fra skiftemateriale i *Agders historie 1641–1723*. De tidlige skiftene viser at mennene hadde mer klær av vadmel til finbruk enn kvinnene.³ Fløystad nevner også ullskjorter av rødt klede,⁴ kneside kjoler i klede og iblant skinnbukse og skinntrøye. Buksene var knebukser. Videre, hadde de hatter, gjerne engelske og luer av skinn. De kunne også ha mange knapper i sølv eller messing på trøyene sine.

I perioden 1696–1815 er det funnet opptegnelser om klær i 46 skifter etter menn fra Merdø.⁵ Mange av Merdøs menn døde på sjøen, både gamle og unge, ofte i losulykker, og kvinnene giftet seg gjerne på nytt. Dette er trolig noe av forklaringen på at det finnes såpass mange flere skifter etter menn enn etter kvinner (23 skifter) her i samme periode. Enkelte av skiftene er etter begge ektefeller. Det er i tillegg brukt opplysninger om mannsklær i noen skifter etter kvinner.

Også sosiale forskjeller er tema i denne artikkelen. Det var mennenes næringsvei som definerte familiens økonomi og sosiale status. Ni av disse 46 mennene hadde en bruttoformue over 500 riksdaler, 24 mellom 500 og hundre riksdaler og 13 under hundre riksdaler.⁶ På samme måte som når det gjaldt kvinnene, går vi glipp av opplysninger

Et stykke sikebrokade fra ca. 1730 som antakelig har vært brukt som øverste del av bakstykket av en herrevest. Tilknyttet familien Beck i Arendal.

Foto: Gerd Corrigan, KUBEN.
AAM.00221.

om klærne til flere av de rikeste på øya. Tollbetjentene døde sjelden her, men reiste videre til høyere stillinger andre steder, og kinakapteinene flyttet til København, der de store kompanireisene gikk ut fra. Etter den velstående kaptein Ole Larssøn Dahll ble det holdt samfrendeskifte i 1766 uten opplisting av boet.⁷ Vi må også gå ut fra at det ikke ble skiftet etter de aller fattigste.

Det er heller ikke alltid yrket til den avdøde går fram av kildene, spesielt i den eldste tiden da beboerne drev et utstrakt mangesysleri. Likevel kan vi fastslå at de som faller inn under den høyeste formuesgruppen var sjøfolk, som regel skippere og styrmenn, i tillegg til losoldemenn og en sannsynlig sjømann/handelsmann. Også en fisker og los hører til blant de rikeste på øya, da hans skifte viser den høyeste bruttoformuen av alle disse 46 mennene, over tusen riksdaler! Denne utypiske fiskeren og losen, Lars Andersen, er beskrevet i artikkelen *De «fattige fiskerfolk» på Merdø*.⁸ I den mellomste formuesgruppen, hvor de fleste befant seg, var det mange loser og sjøfolk, en losoldermann, en månedstjener (i marinen) og en innflyttet fraktemann i et utpreget fallitbo. I den laveste formuesgruppen var loser, losdrenger og noen sjøfolk.

Innen disse sjørelaterte aktivitetene var det stor dødelighet. Flere av dem som druknet ble ikke funnet. Om losene Søren Stephensen og Tjøstel Svendsen, som begge ble borte på sjøen i november 1730, kommer ulykken fram i omtalen av klærne deres i skiftene. Om Søren Stephensen heter det: «Hvad hans Værdags Klæder andgaaer blef borte med ham ved hans ulykelige omkomst paa Søen», og om Tjøstel Svendsen: «Videre dend Salig Mands Klæder anggaar ikke, Efterdj hand hafde det øvrige med sig, da han på Søen borte blev;-» Disse losene levde under enkle forhold.

På samme måte som hos kvinnene, hendte det at klærne etter den avdøde ble gitt rett videre til barna uten å bli opplistet i skiftet. Vanskelige tider kunne også medføre at klærne ble holdt utenfor skifteregistreringen. Da boet etter den velstående Peder Olsen ble registrert i 1815 forklarte enken, Maren Jensdatter, «at hendes Sl: Mands Gangklær havde hun avhendet for disse besverlige Tider at faae noget til underhold for sig og Børn da hun i Lang tid ingen Indtægt havde havet.» Maren Jensdatter tydde til løsningen mange enker valgte; hun giftet seg igjen.

I fjorårets artikkel ble skiftemateriale som kilde til draktskikk drøftet. De som hadde lavest formue, hadde naturlig nok færrest klær, og vi må

Portrett av ukjent herre med brunrød vest og kjole med oppbrettede mansjetter, hvite rysjer og parykk. Portrettet er malt i 1772 av Peder Pedersen Aadnes (1739–1792). Olje på lerret, 73 x 60,5 cm. Foto: Gerd Corrigan, KUBEN. AAM.B.0015.

gå ut fra at mange utslitte klær ble kastet eller unntatt fra skiftet. De viktigste begrensningene i skiftemateriale som kilde er at oppteignelsene ikke nødvendigvis gir et fullstendig bilde av den avdødes klær og at beskrivelsen av plaggene er kortfattet. Skiftene gir betegnelser på plagg, farge/mønster, stofftype og noe tilbehør, og verdisettingen forteller om kvalitet, men vi får ikke opplysninger om snitt, form og søm. Dette materialet har derfor sin begrensning i at vi ikke kan få et komplett bilde av en manns garderobe, og heller ikke kunnskap om hvordan mannen framsto i sine klær.

Håndverkerne i Arendal

I og rundt Arendal var det mange håndverkere på 1700-tallet, også innen fag som hadde med drakt å gjøre. I 1711 hadde parykkmaker Nils Pedersen fått privilegium på å lage parykker i Arendal og distriktet rundt, og i 1724 var det fremdeles en parykkmaker i byen, som også drev vertshus. I tillegg var det fem skreddere og åtte skomakere, en gullsmed og en vever. I 1751 var parykkmakernes antall steget til tre.⁹

Etter at Arendal hadde fått sine endelige byprivilegier i 1735, ble det

Zacharias Allewelts parykk fra statuetten fra 1741.

Foto: Karl Ragnar Gjertsen, KUBEN.
AAM.B.00866.

søkt om å få opprette flere håndverkslaug, bl.a. for skreddere, skomakere og gullsmeder. Skredderlauget ble opprettet i 1736 og skomakerlauget i 1738. Et skattemanntall fra 1743 viser 91 forskjellige håndverkere i Arendal med blant annet ti skreddere, ti skomakere, en gullsmed, en knappemaker og tre parykkmakere. I 1801 var det hele 13 skomakermestere i byen med fem svenner, tre skreddermestere med tre svenner og to læredrenger, to parykkmakermestere og en hårskjærer med en svenn. Fem ugifte piker og tre enker arbeidet med søm.¹⁰

De privilegerte håndverkerne klaget stadig over «omløbende» håndverkere, både før og etter laugene ble opprettet.¹¹ Vi vet at folk på Merdø brukte Claus Glose i Kolbjørnsvik til å lage sko for seg.¹² I 1739 gikk skomakerlauget til sak mot ham, da han drev sin virksomhet uten å ha søkt medlemskap i lauset.¹³ Konfliktene gjaldt i mindre grad skredderhåndverket, som ikke var reservert for byborgerne, men som også ble drevet i bygdene.¹⁴ Mange skreddere drev også omreisende virksomhet.

De fleste fikk sydd sine overklær av skreddere, og sko og støvler laget av skomakere og parykker av parykkmakere. Skredderne hadde stor innvirkning på spredning av nye moter. Enklere klær og underklær ble sydd i hjemmene. Det ble også innført ferdigsydde klær.¹⁵ Klær hadde stor verdi og ble omsatt brukt og solgt blant annet på dødsboauksjoner, og de ble omsydd, både av fattige og mer velstående folk.

De rike byborgerne

På 1700-tallet var mennenes draktskikk langs kysten sterkt påvirket av den europeiske bymoten, særlig den franske, med skjorter med rysjer og volanger i hals- og brystpartiet (kalvekryss), side vester med skjøter, lange kjoler (frakker), knebukser og strømper, sko med spenner, parykk og tresnutet hatt. For en borgerlig herre var parykken viktig som markør av klassetilhørighet. I 1711, under Den store nordiske krig, ble det innført diverse ekstraskatter for å få inn mer penger i statskassa på grunn av alle utgiftene til krigen. Blant annet ble både sko, parykker og fontanger (hårpynt) skattlagt.¹⁶ I Arendal var det 53 parykker og 35 fontanger som var skattlagt dette året.¹⁷

Fra midten av 1700-tallet ble motebildet stadig mer preget av den engelske mote og endret seg mot empirens mer langstrakte profil. Drakten ble enklere og slankere. Rysjene forsvant og kalvekrysset ble erstattet av et halstørkle. Også parykkene gikk av moten på slutten av 1700-tallet.

I *Arendal Byes Historie* fra 1893 beskriver Frithjof Foss klærne etter en av byens rike borgere, Anders Larsen Brinch, ut fra hans skifte fra 1704. Anders Brinch eide Langsæ gård, handelshus i byen med rikt innbo og bibliotek, eiendommer utenfor byen og flere skip. Han drev

Toller Niels Mathiassen Aalholm (1715–1775) med allongeparykk. Han var gift med Elen Hansdatter Taur og bodde på Tyholmens sørside (senere Rådhusgaten). Familien Aalholm hadde avls- og lystgård på Hove på Tromøy.

AAA.PA-2701.L1.2.03a.

Nicolay Christian Juell (1723–1777) med kjole og kalvekryss, og med den kortere typen parykk med krøller på sidene. Juell var skipper, kjøpmann, stempelpapirforvalter og tollforpakter. Han bodde i «Andresens hus/ Kilden» og eide landstedet Fristuen på Holmen, som har solgte før han overtok østre Strømsbu gård i 1760. Her bygde han nytt våningshus og anla hage.

Foto: Hannele Fors, KUBEN. AAM.B.0802.

både trelasthandel og krambodhandel. Av klærne hans ser vi hvor tidlig arendalsborgerne hadde tatt i bruk nye materialer og plaggtyper. Brinch hadde en kjol føret med blomstrete damask, en blomstrete silkevest føret med taft, bukser av damask, silkestrømper, en kjol og bukse av klede, en vest av klede føret med katteskin, en kjol av bai,¹⁸ en kjol og bukse av sateng,¹⁹ og en silkevest og en kappe av klede. Alle disse klærne var av sort farge. Av andre innslag i garderoben var en «broget», blomstrete brystduk, en lysegrå kjol og vest, en brungul kjol av klede og en vest og en blå kappe av klede. Til mer hjemlig bruk hadde han to nattluer, én av gyldenstyk²⁰ og én av blomstrete silke, samt en «Callmanches Slaabrok».²¹ Slåbrok var et moteplagg hos borgerne, inspirert av asiatisk draktskikk, som ble brukt mer uformelt hjemme, på samme måte som nattøyene og nattluene.²² Videre hadde Brinch 14 skjorter, ni halskluter, seks par strømper, åtte halstørklær, et dusin hvite og «brogede» tørklær, flere parykker, tre hatter, to stokker, den ene med sølvknapp.²³ I boet fantes også utenlandske penger til en verdi av 8250 riksdaler og juveler, diamantringer, gullkjeder og sølvsmykker.²⁴

Vi kan se for oss den velkledd Anders Brinch i sine flotte klær i det vi må gå ut fra var i moteriktig snitt og med parykk, hatt og stokk som prikken over i'en. Ingen ville være i tvil om at her kom en av byens fremste borgere.

Myndighetene forsøkte å opprettholde klassesamfunnets orden og system ved å forby dem som ikke hadde en borgerlig status å kle seg i silkestoffer og andre luksusvarer. Disse forordningene ble ofte omgått, og de ble opphevet på slutten av 1700-tallet.²⁵ På tross av disse forordningene spredte nye motetrekk og luksusmaterialer seg langt ned i det sosiale og økonomiske mellomstaket, og også til befolkningen i bygdene.

Roar Tank (1923) er inne på hvordan de ulike sosiale gruppene kledde seg i en sak fra 1750. Saken gjaldt en klage over borgerne i Arendal fra en gruppe som framstilte seg selv som fattige. De mente at borgerne «i egennytte fortærte og ved egennytte dræpte ved hungersnød de fattige.» De fikk svar fra byens «seks mænd»,²⁶ som mente at klagerne ønsket å framstå som fattige strandsittere for å unngå å betale skatt, men at de eide hus og drev ulovlig kornhandel og brennevinsbrenneri. Et par av dem var redere/skuteiere og tjente store penger, degnen i Øyestad hadde 300 riksdaler i årsinntekt, og hovedmannen av klagerne var en gullsmed i Kolbjørnsvik, «som var i klædedragt og opførsel bemidlet.» Etter å ha beskrevet flere av klagerne som velstående, ble seks sjømenn beskrevet slik: de «klæde sig med engelsk klæde udi klæder, deres hustruer i engelsk silketøi eller ulden damask og deres vilkaar gode i levemaaden.»²⁷

Gullsmeden i Kolbjørnsvik kledte seg som bemidlede folk gjorde, sjøfolkene i Øyestad var kledd i engelsk klæde og deres hustruer i silke og ulldamask.²⁸ Men hvordan var mennene kledd ute i uthavna?

De enkelte klesplagg

De vanligste plaggene for menn på Merdø på 1700-tallet var, ifølge skiftematerialet, bukse, skjorte, vest, trøye og kjol (frakk). Begrepene ble imidlertid brukt annerledes enn i dag, og de ble nok ikke brukt konsekvent. En *brystduk* var en vest uten ermer, en *undertøye* kan være et plagg som har form som en jakke, eller det samme som i et annet skifte er betegnet som en vest, og en *vest* kan være både med og uten ermer. I tillegg brukes betegnelser som *yttarkjole*, *yttetrøye* og *frakkevest* på slutten av århundret. Klær som er betegnet som «natt-» eller «under-» var klær som ble brukt under overklærne og inne i hjemlig sammenheng.

Natt- og underplagg

I 17 av de 46 skiftene på Merdø finner vi betegnelser på plagg som inneholder «natt-» eller «under-». At dette er noe helt annet enn det vi i dag forbinder med nattøy eller undertøy, viser bruken av sølvknapper på noen av nattøyene.

Den som var best utstyrt på dette området var han vi har det eldste skiftet etter, Søren Pedersøn i 1696. Han hadde to underbukser, en av

Skipper, kjøpmann og reder Thomas Jørgensen Toft (1713–1796) med brodert vest, kjole med oppbrettede mansjetter, og også han med den kortere typen parykk som ble vanlig etter allongeparykkene. Han var bosatt ved Pollen, det vil si ved det nåværende Torvet, og han eide gården Råna.

AAA.PA-2701.L1.A2.005.

blå sars²⁹ og en hvit av stoff, og tre nattøyer. En blå, ullen og flosset nattøye var «gandske forslidt». En ny, rød nattøye hadde fôr av hvit olmerduk, rader med gullgalloner ved hendene og to dusin sølvknapper, og den var verdt hele fem riksdaler.³⁰ Disse plaggene skulle synes. Natt- og undertrøyene som ellers er nevnt i skiftene var i hvit, grå, brun, grønn og blå farge, samt blomstrete mønster i klede, demets,³¹ olmerduk og nankin.³² De hadde gjerne en verdi på opp til en-to riksdaler. Ragnhild Bleken Rusten (2002) mener at nattøylene på 1600-tallet og begynnelsen av 1700-tallet var importerte strikkede plagg til å dra over hodet, og at disse ble erstattet av sydde plagg av ullstoff. Disse var åpne foran og ble kalt rødtrøye og blåtrøye, og ble senere kalt undertrøyer.³³

Brynnild Hansen (1704), som var til sjøs, hadde en hvit «demets underklædning, trøye og bogser». Underbuksene nevnt i andre skifter var laget av bai, sars og lerret, og noen av dem hadde «lerretsvahr». Losoldermann Christen Jensen Stæhr (1791) hadde hele ni gamle *natt-skjorter* til en verdi av tre riksdaler og ni bedre til fire riksdaler.

Nattlue er nevnt bare i fire skifter, alle fra forholdsvis velstående menn. Stian Gunderssøn d.y. (1709) hadde en «engelsk, bunden nat-hue» (strikket). Nok en strikket nattlue er nevnt i 1729; den var brun og gammel. Jon Gjeruldsens nattlue (1725) var laget av grønn gylden-sars. På tross av dette luksuriøse materialet, var den som de andre bare verdt noen ort, den gamle, strikkede bare noe skilling. Den mer formuende Niels Jensen (1755) hadde tre blå nattluer.

Skjorter

Skjortene var mennenes undertøy, og de var som regel side.³⁴ Det er nevnt skjorter i 21 av skiftene fra Merdø. Skjortene var som regel laget av lerret, i blant også av strie, og de er angitt i forskjellige grader av fint og grovt tøy. Noen hadde både finskjorter og strieskjorter. Ull, som Ingeborg Fløystad nevner, var ikke brukt som materiale i skjorter, ifølge disse skiftene. Heller ikke linskjorter er nevnt, men betegnelsen lerret kan bety at stoffet var vevet både av lin og bomull. Fint utarbeidede linskjorter ble brukt som brudgomsskjorte og senere som likskjorte.³⁵

Flere i den høyeste formuesgruppen hadde mange skjorter, opp til 12 og 17. Fargene som er nevnt er hvit og blå. Halskrager nevnes i Niels Jensens skifte fra 1755.

Skjortene på første del av 1700-tallet kunne ha rysjer i hals- og brystpartiet (kalvekryss) til finbruk. Los Peder Madsens skifte (1727) er det eneste som inneholder en nærmere beskrivelse av en skjorte. I tillegg til tre skjorter av grovere kvalitet hadde han en lerretsskjorte med kniplingstagger om halskragen og «udi Brøstet» til en hel riksdaler. Hans stesønn, los Niels Nielsen, hadde hele åtte skjorter. Verdien på en vanlig skjorte lå på noen ort.³⁶

Detalj av statuetten av Zacharias Allewelt som bl.a. viser skjorteermet med rysjer.

Foto: Gerd Corrigan, KUBEN.

Bukser

Buksene på 1700-tallet var vide knebukser med splitt festet med spenne under kneet over hosene eller strømpene, og de ble lukket foran med en klaff festet med knapper. Etter hvert ble de trangere, og på slutten av århundret kom langbuksene.

Sølvknapper i bukser er nevnt i to av skiftene. Den velstående Peder Torckelsen (1721) hadde en sort bukse med 12 sølvknapper, som sammen med en kledeskjol og en silkevest var verdsatt til hele ni riksdaler. Den unge losen Niels Nielsen (1727) hadde et par store sølvbukseknapper til over en riksdaler.³⁷ I et kvinneskifte fra 1767 nevnes «Knæ Spænder», som kan ha tilhørt hennes tidligere mann.³⁸

De fleste buksene var av klede, plysj eller sars, noen få i bomull og unntaksvis dreiel³⁹ og fløyel, da sammen med en vest i samme kvalitet. Fargene var som regel sort og brun, i blant grå, blå og brunrød. Noen hadde lerretsfôr. Flere av de mer velstående hadde «Shiægges bugser», bukser av grov ullfløyel, ofte med innpresset mønster. En annen mye

Knespenner i sølv og kobber/messing, forside og bakside, 3,3 x 3,4 cm. Stempel: Lorentz Wichard, borger i Kristiansand 1762, bosatt i Grimstad 1785. Tilknyttet familien Fürst, Arendal. Foto: Gerd Corrigan, KUBEN. AAM.22167.

brukt lignende stofftype var plysj, den første nevnt i 1708.⁴⁰ Buksene kunne ha en verdi på en-to riksdaler eller bare noen ort.

Los Jon Knudsen (1708) var den eneste som hadde bukse og trøye av *vadmel*. Vadmel som materiale for klær var på vei ut her langs kysten, hvor de innførte stoffene dominerte, også innen ullkvalitetene. Stian Gundersøn d.y. (1709) hadde et par *skinnbukser* med skinnfôr til litt over en riksdaler.⁴¹ Han hadde i alt fem bukser, bl.a. en brun bukse i klede med lerretsfôr.

I et par av skiftene, Søren Hansens og Lars Andersens (begge i 1806 og i den øverste formuesklassen) nevnes *langbukser*, den nye moten, henholdsvis i brunt og blått klede. Lars Andersen hadde for øvrig tre blåstripete bukser.

Vester

I skiftene nevnes vestene ofte sammen med bukser eller som en del av en full kledning sammen med bukse og trøye eller kjol. Det er tre betegnelser; vest, «brøstdug», og «Lif Støke». En vest kunne ha ermer, mens en brystduk og et livstykket var uten ermer.⁴² Livstykket var helskåret foran og bak og ble festet i siden.⁴³ En undertrøye kunne være en vest med ermer. Vestene var lange, men ble kortere utover hundreåret, og de ble brukt under kjolene.⁴⁴ Brystduk og vest nevnes fra 1714 og utover i hele perioden. Vestene på slutten av århundret kan ha vært ermeløse plagg.⁴⁵ Verdien av disse plaggene lå på noe under en riksdaler opp til to og i enkelte tilfeller tre riksdaler.

Vestene nevnt i skiftene fra Merdø var sorte, brune og noen enkelte var røde, grønne, blå og fiolette. Det kan se ut som om det var vesten som var det plagget som virkelig skulle pynte opp en manns drakt. Stoffene var klede, fløyel, dreiel, kallemank, bomull, damask og silke. Det er bare plaggtypene vest og brystduk som var i silkekvaliteter i

dette skiftematerialet fra Merdø. I blant nevnes mønstre som randet (stripete) eller blomstrete. Én «Brøstdug» var av silkebrokade, én var hjemmegjort med stålknapper, og en tredje var av kallemank med 21 sølvknapper.

Igjen utmerker Peder Torckelsen (1721) seg. Han hadde hele tre vester med sølvknapper. Både en brystduk av blomstrete damask fôret med grått lerretsfôr og en gammel brun vest hadde 17 små sølvknapper. Den tredje vesten beskrives sammen med en kjol: «1 brun klædes Kiol og væst med 29 Sølf

Knapper udj Væsten paa Rad». Tilsammen var disse vestene verdsatt til fem riksdaler. I tillegg hadde han en blomstrete silkevest uten oppgitt verdi.

I disse skiftene er det nevnt fire brystduker og to vester med sølv- eller stålknapper, tre i den øverste formuesgruppen tre i den mellomste. *Livstykker* er bare nevnt i to skifter, begge fra 1730, ett av et stripepete stoff og ett av catun, et mønstrete bomullsstoff.

Trøyer

En trøye var et folkelig plagg med lange tradisjoner bakover i tid. Den var et halvlangt, åpent plagg med lange ermer, som kunne lukkes foran og som ble brukt både inne og ute. I Aagot Noss' bok om statuene i Nordmandsdalen ved Fredensborg slott i Danmark, ser vi flere avbildninger av folk fra flere deler av Norge fra 1760- og 70-årene med trøyer, som viser hvordan disse kan ha sett ut.

I de fleste skiftene fra Merdø forekommer en eller flere trøyer, i hele perioden. *Røde trøyer* av klede forekommer i fem av de tidlige skiftene. Brynnild Hansen (1704), som var til sjøs, hadde den flotteste røde kledestrøyen, med tre dusin små sølvknapper og sølvgallioner til en verdi til over fire riksdaler. Stian Gunderson d.y. (1709) hadde en rød

Vest av grønn atlask, rikt prydet med blomster og blad langs kanter og på lommeklaffer i dypgrønn, skåren fløyel. Vesten er reparert og endret gjennom årene. Tilknyttet familien Beck, Arendal. Detalj av lommeklaff på forrige side. Foto: Gerd Corrigan, KUBEN. AAM.00416.

Detalj av rikt brodert vest på statuett fra 1741, som framstiller Lewis Lawson i Kanton, Kina. AAM.B.0867.

trøye med to dusin små sølvknapper til tre riksdaler. Også noen av lose-
ne med mindre midler hadde røde kledestrøyer, men uten sølvknapper;
i 1699 nevnes en med tinnknapper. Jon Knudsen (1708) hadde rød
trøye av klede, i tillegg til en mørk brun trøye av vadmel. Etter 1709 er
ikke røde trøyer nevnt i skiftene fra Merdø.

Utover 1700-tallet fikk trøyene farger som lys brun, fiolett, blå, hvit,
grønn, gul, gul/hvit og blå/hvit og de er også beskrevet som stripe-
te. Stoffene var først og fremst av klede, men i blant også kallemank, stoff,
flanell, filt, bai, bommesis,⁴⁶ dremey, demmets, kanevas,⁴⁷ satict og nan-
kin. Også en del av disse trøyene hadde små knapper i sølv, tinn, stål
og bein, men ikke etter 1735. En brun trøye hadde rødt underfôr. Fra
1764 nevnes en trøye med sølvslått krage. Verdien på trøyene var fra
noen få ort til to-tre riksdaler.

Rundt 1750 finnes det noen *yttetrøyer* i skiftene, bl.a. to av brunt
klede og en av blått stoff. Den siste var eid av Øven Halvorsen (1758),
som også hadde en gammel skinntrøye. En av losene (1776) som hadde
yttetrøye, hadde i tillegg blåtrøyer og «Blaa Cavay» (se under). Ytter-
trøyene hadde en verdi fra noen ort til en-to riksdaler. I 1725 er nevnt
en *sidtrøye* av brunt klede, et plagg som kan ha lignet på en kjol.

Ole Nielsen Weierholt fra Sagene i
Austre Moland. Weierholt var tømrer
og treskjærer og sto for trearbeidene i
Flostå og Tromøy kirker på 1700-tallet.
Dette skal være et selvportrett. Han
har rød kjole, vidbremmet hatt, korte
bukser, strømper og sokkeband.
Foto: Hannele Fors, KUBEN.
AAM.B.0017.

Kjol, kledning og kjortel

Mannskjolen på 1700-tallet og inn til midten av 1800-tallet var som
regel et ytterplagg i ullkvalitet og var som oftest fôret, men forekom
også i tynnere kvaliteter, da som et plagg til selskapelig og represen-
tativ bruk. Plagget var svært utbredt på 1700-tallet.⁴⁸ Kjolen var lang
og innsvingt med en vertikal ryggsøm som endte i en splitt og med et
innsatt skrådd eller foldelagt tøyestykke bak som ga vidde. Kjolen ble
båret over vesten og var gjerne åpen, men hadde som regel knapper
og markerte knapphull. Etter hvert fikk kjolen store lommeklaffer og
oppslag på ermer og krage.⁴⁹

Kledning ble brukt som en betegnelse for flere mannsklær som hørte
sammen i samme materiale, i de første skiftene kjol og bukse, i blant
også med vest eller bare bukse og vest.⁵⁰ Begrepet er også brukt om et
langt ytterplagg, som i Stian Gundersøn d.y.s skifte (1709) hvor det
nevnes en brun kledning med grått fôr med sorte oppslag, av plysj.⁵¹
Peder Torckelsen (1721) hadde blant flere kjoler, en lignende brun kjol
med sorte fløyelsslag.

Øven Halvorsen (1758) hadde en blå *reisekjol* og los Knud Knudsen
(1783) en grønn reisekjol, uten noen beskrivelse av hva dette innebar.

Søren Pedersøn (1696) hadde hele *sju kjoler*: «1 sort Mands Klæd-
ning, Kiol og buxer noget brugt 6 rd, 1 gl sort ditto, kiol og buxer 2 rd,
1 gl sort Kallemankes Kiol 0-2-16, 1 brun klædes Klædning, Kiol og

Statuetter i ubrent pipeleire fra Kanton i Kina fra 1741, superkargo Lewis Lawson og kaptein Zacharias Allewelt. Statuettene er ca. 40 cm høye. Foto: Karl Ragnar Gjertsen, KUBEN. AAM.B.00867 og AAM.B.00866.

buxer 4 rd, 1 mørkegraa Kiol med baj underforet 3 rd, 1 gl brukt Kiol, 1 gl brun Kiol med bai underforet 1 rd». Dette utgjorde kjoleplagg for omkring 12 riksdaler! Også Jens Nielsen Revesand (1712) og Lars Andersen (1808) hadde sju kjoler og plagg med lignende betegnelser. Den velstående fiskeren og losen Lars Andersen hadde bl.a. en rødbrun kjol med blått før, og den fineste; en lys blå kledning i klede, var verdt fire riksdaler. Niels Jensen (1755), som sannsynligvis var sjømann og handelsmann, hadde en ny kjol, vest og bukse til hele 16 riksdaler!

En *kjortel* er en eldre type plagg, et vidt ytterplagg med ermer til å trekke over hodet. Et skifte fra 1698 nevner en «Sort Klædes Mands Kiortell», og i 1815 nevnes en *overkjol*.

Stoffene i kjolene var som regel klede og kallemank, men også i blant silke og flanell. Fargene var sort, grå, lys grå, grønn, blå, blågrå, hvit,

brun, mørk brun, lys brun, rødbrun og brunrandet. I siste del av århundret ser vi at sort viker for rokokkoens brune, grønne, blågrå og lyse blå farger. Enkelte hadde fôr av bai eller rask, og fargene nevnt her er grønt, blått grått og sort. I tillegg hadde flere en såkalt «Søekiol» (se under).

Seks av kjolene var «vendt», også losoldermannens, noe som må bety at plagget er snudd og omsydd, slik at den mindre slitte innsiden kommer ut ved omsøm.⁵² Dette uttrykket er bare brukt om kjolene i materialet fra Merdø.

Kjolene er ofte nevnt og verdisatt sammen med flere plagg (kledning), og de hadde da en verdi på opp til 16 riksdaler. Kjoler enkeltvis var verdt mellom én og seks riksdaler, gamle kjoler mellom noen ort og tre riksdaler.

«Søekiol», kawai, kappe, frakk og varme klær

I skiftene finner vi en egen kategori av kjoler, «Søekiol», som nevnes i seks av skiftene. Jens Nielsen Merdø (1708) var til sjøs da han døde. Han hadde falt over bord og ble borte ved London «Hvis døde Legeme Siden ike blef funden.» Han hadde bl.a. en gammel, grå sjøkjol av klede. Jon Gjeruldsens (1725) sjøkjol var av islandsk vadmél. Han døde sammen med sin kone og lille datter da skuta forliste på vei til Christiania. Peder Torckelsen (1721) hadde en brun sjøkjol med grått underfôr, og også Niels Jensen (1755) hadde en sjøkjol. Peder Olsen (1815) hadde både en sjøkjol og en overkjol. Brynnil Hansen (1704), som var ungkar og leide ut huset sitt når han var til sjøs, hadde liggende et gammelt skinnunderfôr til en kjol. Alle disse var sannsynligvis sjøfolk. I tillegg hadde losoldermann Søren Hansen en gammel sjøkjol. Sjøkjolenes verdi lå på mellom noen ort og to riksdaler.

Hvordan en sjøkjol skilte seg fra en annen kjol av klede er uvisst. Her må vi også se på begrepet «Cavay». To loser (1776 og 1783) og også Børge Erichsen (1780), som drev fraktfart langs kysten, hadde en «Blaa Cavay». I nyere tid er en kawai en lang frakk med brede slag. Ifølge Ellen Rundereim i kapittelet om «Kystens klær» i *Motebevisste vestfoldinger* fra 2020, var en kawai et sidt ytterplagg i ull, brukt av sjøfolk, muligens tilsvarende en «søkiol». I boken vises bilde av en bevart kawai, en rød kappe uten ermer med skulderkappe, og hun betegner dette som et statusplagg.⁵³ Det eneste plagget som er betegnet som «kappe» i materialet fra Merdø er en *yttterkappe* til tre riksdaler i losoldermann Christen Jensen Stæhrs skifte fra 1791.

Nye plaggtypen og stiltrekk var på vei inn på siste del av 1700-tallet. Christen Jensen Stæhr hadde også en *frakkevest* og en *frakkekjole*. Andre ytterplagg som er nevnt, er en blå *kåpe* i 1764 til noe over en riksdaler og en blå *frakk* hos en ung los (1773).⁵⁴

Hva med varme klær? Både losoldermann Søren Hansen (1806) og Peder Olsen (1815) hadde *pelser* som var verdt to ort. Los Jon Knudsen (1708) hadde en kledning av *skinn* som besto av trøye og bukser, og Stian Gundersøn d.y. (1709) hadde skinnbukser med skinnfôr og kledesbukse med lerretsfôr. I tillegg hadde de skinnluer (se under). Trolig har de også brukt skinn under klærne ved ekstra kaldt vær.

Strømper, hoser, sko og vanter

Skoene på 1700-tallet var av lær med pløser og skospenner.⁵⁵ Strømper kunne være strikket eller nålebundet eller sydd av stoff, og også silkestrømper er nevnt.

Strømper, sko og støvler er nevnt i 25 av skiftene fra Merdø. Fire menn hadde vanter (votter) eller fingervanter.⁵⁶ Søren Pedersøn (1696) hadde flere par sorte strikkestrømper, et par hvite, hollandske strømper og et par brune, hollandske vanter.

Ellers finner vi sokker, strømper, hoser, sko, tøfler og mange støvler, kalt sjøstøvler i skiftene. Sokker og strømper var gjerne sorte, men også gule, brune, lysegrå, blå, fiolette, grønne og stripete. Mange var strikket av ull. Hoser var grå, hvite brune og rødbrune, og ett par hadde fôr.

Parykker, hatter og luer

I seks av skiftene fra Merdø, fra 1725 til 1780, er det nevnt parykker; tre gamle parykker, en hvit parykk, tre uten mer beskrivelse og «2 Pherugder og 1 Haar Krantz» (1780), to i den øverste, to i den mellomste og én i den laveste formuesgruppen.

Sko og strømper fra statuetten av Zacharias Allewelt. Strømpene har markerte kiler. Var de sydd eller strikket?

Foto: Karl Ragnar Gjertsen, KUBEN. AAM.B.00866.

Skospenner i sølv fra 1700-tallets siste del, 6,6 x 5,7 cm, bakside og forside. På undersiden: KOSA 1787 (?) = skysskaffer Kittel Olsson Assev i Grimstad. Stempel: Friderich Mincke, Arendal.
Foto: Gerd Corrigan, KUBEN.
AAM.02382.

Ett tidlig skifte inneholder en parykk; Jon Gjerudsens i 1725. Han var sannsynligvis til sjøs og tilhørte den mellomste formuesgruppen. I den øverste formuesgruppen var det Niels Jensen (1755), trolig sjømann og handelsmann, og losoldermann Christen Jensen Stæhr (1791) som hadde parykk. I den mellomste formuesgruppen hadde også Børge Erichsen (1780), som drev fraktfart langs kysten og los Niels Aanonsen (1777) parykker. Av de mindre bemidlede var det losoldermannens ugifte sønn, som også arbeidet som los, som hadde parykk. Han var bare 25 år gammel da han gikk ned med sin far i en losulykke i 1773. Parykkene som er nevnt i disse skiftene hadde en verdi mellom en og to ort, og en gammel parykk bare noen skilling. Etter 1780 er ikke parykker nevnt i skiftene.

Øven Halvorsens lille dattersønn fikk både hatt og parykk da han bodde på Merdø midt på 1750-tallet.⁵⁷ Vi vet også at da Lars Andersen fra Merdø kom i båten sin inn til Fiskebrygga i Arendal for å selge fisken sin i 1792, ble han slått med en bordstubb i et håndgemeng «saa Hat og Paryg fløy af Hovudet». Parykken er ikke nevnt i skiftet hans fra 1806.⁵⁸

Ellen Rundereim skriver om kystens klær i Vestfold, at en såkalt *sjøparykk* sammen med statusplagget kawai kan knyttes direkte til losyrket. Når losen overtok kommandoen i skipet, hadde han rang over kapteinen, noe parykken markerte.⁵⁹

De fleste menn hadde en sort *hatt*, både fattig og rik. Hatt er nevnt i 24 av skiftene, i hele perioden. I ett tilfelle er hatten omtalt som engelsk. Hattene hadde gjerne en verdi på noen ort, noen adskillig mer. Spesielt fin må hatten til Søren Pedersøn (1696) ha vært, en sort hatt med sølvbånd til to riksdaler, to ort og hatten til den unge losen Søren Sørensen (1787) til en riksdaler.

Den eneste som hadde en *høy hatt*, riktignok gammel og bare verdt 8 skilling, var en fattig los (1736), ellers er hattene beskrevet som sorte, runde eller gamle. Fløyel var det vanligste materialet i hattepullen, men

også klede og plysj var brukt. Både Søren Hansen (1806) og Peder Olsen (1815) hadde hatteblokker liggende, noe som forteller at de også lagde hatter selv. I to tilfeller (1755 og 1783) er det nevnt *kasketter*, en av dem i skinn. Kasketter på denne tiden kunne være en lærhatt med rette sider med rett oppadstående skjerm, inspirert fra uniformer.

Mennene hadde også adskillig varmere hodeplagg enn det som fantes i kvinnes skifter. I flere av de *eldste* skiftene er det nevnt *skinnluer*. Skinnene var av hare, ulv, bjørn og oter, ellers bare betegnet som dyreskinn. Andre luer var av klede, fløyel eller plysj med skinn rundt. Luene var gjerne verdt noen ort. I 1714 nevnes en gammel «Carbus» (kabuss) til en riksdaler, et hodeplagg av skinn eller fôret stoff i fire deler, hvor de to bakerste ble festet rundt halsen. Kabuss kunne også være en hette med skulderslag.⁶⁰ Med dette plagget var en godt rustet for kaldt og vått vær.

Etter 1721 er det ikke nevnt luer, bare hatter, kasketter og nattluer, luer til hjemlig bruk.

Maleri av Didrik Stelling (1686–1756), sogneprest i Arendal fra 1721.

Portrettet hans er malt i 1712 da han var 28 år gammel og lærer i Christiania. Stelling var gift med Anna Stranger fra Ringerike. Han har en sterkt blå kappe med gullkant, et kunstferdig dandert halsbind og grå allongeparykk. Olje på lerret, 78,5 x 63 cm.

Foto: Hannele Fors, KUBEN.

AAM.B.2645.

Lommeur av sølv, produsert i London i 1743. Uret har doble kapsler, og den ytre kapselen er rikt dekorert med figurscene i drevet arbeid i rokokkoomramning.
Foto: Gerd Corrigan, KUBEN.
AAM.03117.

Sølvknapper til vest i filigransarbeid, fra slutten av 1700-tallet eller 1. halvdel av 1800-tallet. Tilknyttet familien Juell, Arendal.
Foto: Gerd Corrigan, KUBEN.
AAM.18288.a-g.

Spenner, knapper og ur

Kvinnernes smykker besto av funksjonelle draktdeler, som spenner, maljer og kjeder, men på slutten av 1700-tallet kan vi også finne rene pyntesmykker.

Også i 14 av mannsskiftene er det nevnt gjenstander som *hører til drakten*, gjerne i sølv, men med ett unntak forekommer dette ikke før i 1721. Unntaket er Brynnild Hansen i 1704, som hadde mange sølvknapper. Med to unntak er det hos menn i den mellomste og høyeste formuesgruppen dette finnes. Mange hadde skospenner av sølv, som hadde en verdi fra én til fire riksdaler. I tillegg fantes en knespenne, hattespenner og ermeknapper. Mange hadde, som tidligere nevnt, sølvknapper i bukser, vester, trøyer, men ikke i kjolene.

Verdifulle *gullringer* fantes også. I 1698 nevnes tre små gullringer som til sammen var verdt 6 riksdaler og i 1727 en fire lodds gullring til tre riksdaler og en engelsk gullring til hele sju riksdaler.

Niels Jensen (1755), trolig sjømann og handelsmann, var en velkledd herre, som hadde et litt annet type tilbehør enn de andre; en penn og en stokk med perlemorsknapp og sølvring rundt. Fraktemannen Børge Erichsen (1780), Lars Andersen (1806) og Peder Olsen (1815) hadde lommeer i sølv, verdt henholdsvis ti, fem og fire (for to ur) riksdaler, og losoldermann Christen Jensen Stæhr hadde en «beslagen» snusdåse.

Velkledder herrer på Merdø?

Hittil har vi fått et bilde av mennenes draktskikk plagg for plagg, og vi ser at klærne er preget både av moteimpulsene utenfra og behovet for varme plagg i det vanlige, harde arbeidslivet på sjøen. Men var det noen som merket seg ut og markerte sin stand og stilling med spesielt fine, verdifulle klær?

Skiftematerialet viser at sjøfolkene hadde langt mer verdifulle klær enn losene. Høyest samlet verdi på klær finner vi i et av de eldste skiftene, hos *Jens Nielsen Revesand* (1714) på østre Merdø.⁶¹ Han var trolig sjømann og hadde 570 riksdaler i bruttoformue, inkludert 1/4 part i en skute på 80 riksdaler i sitt dødsbo og 386 riksdaler netto. Skiftet hans viser et bredt utvalg av klær som hadde en verdi på ca. 45 riksdaler. Dette var mye på Merdø, men lite i forhold til klærne til de rike byborgerne og embetsmennene i Arendal. Klærne var både av klede, plysj og kalemank og må ha vært av høy kvalitet. Det som utgjorde de største verdiene hos Jens Nielsen, var hans sju kjoler av svært høy verdi. Hans sorte kledeskjol med sort kalemankvest og bukser av plysj var verdt hele 14 riksdaler. En trøye og en kjol hadde 35 sølvknapper. I tillegg hadde han både en brystduk (vest uten ermer) og to vester av klede og kalemank, en brun kledeslue med sort skinn rundt og en dyreskinns slue med sort fløyelspull.

Fisker og los *Lars Andersen* hadde klær med tilbehør til en verdi av nesten 40 riksdaler. Han og konens felles skifte fra 1806 viste verdier på 1156 riksdaler, og gjelden var bare på 137 riksdaler. Lars Andersens klær besto av en mørkeblå ytterkjol, en sort og to grå kledeskjoler, den ene med blått fôr, en lyseblå kledes kledning, en gammel rødbrun kjol, en brun kledes yttertrøye, en brun trøye, to blå trøyer, en mørk blå kledetrøye, en grå trøye og to blomstrete bomullstrøyer. Videre hadde han en sort bukse, tre blåstripete bukser og en langbukse, to sorte vester, en stripete vest og en blomstrete silkevest. 16 skjorter var av lerret i ulik kvalitet, én var av strie. I tillegg hadde han to par strømper og fire par hoser, to par sko og et par sjøstøvler, en sort hatt, et lommeur av sølv, to sølvskopenner, en sølvhattespenne og en gullring. En del tørklær nevnes også, men det kan ikke avgjøres om de var hans eller hans kones.⁶²

Peder Tørckelsen (1721) merker seg ut med klær av høy kvalitet og med mye sølv, spesielt flere vester i silkekligheter og med mange sølvknapper. Også han var trolig sjømann. Klærne hans hadde en verdi på ca. 30 riksdaler. Også losoldermann *Christen Jensen Støhr* (1791) var en spesielt velkledd herre. Han hadde i tillegg til flere dyre overplagg, inkludert kappe og nye typer frakker, også parykk og hatt, mange tørklær og mye tilbehør i sølv, også en snusdåse.

Mange av losene i den laveste formuesgruppen hadde bare et par bukser og en kjol i skiftet sitt. Dette var selvfølgelig ikke alt de hadde av klær, men mye var kanskje utslitt og ble kastet. Men ikke alle i denne kategorien hadde få klær av lav verdi. Et par *ynge los* i den laveste formuesgruppen hadde en garderobe med mange kategorier av klær og i fine materialer, som utgjorde mesteparten av boets verdier.⁶³ Dette har vi også sett når det gjaldt enkelte mindre bemedlede kvinner.⁶⁴

Den ene av disse var *Niels Nielsen* (1701–1727) som gikk ned i en

Herrevest av gul atlask, rikt brodert med blomster og blad langs vestens bryståpning, på de to lommeklaffene og ved vestens nedre kant, alt utført i gul silke. Vestens skulderparti er av gul silkedamask med blomstermønster. Bak er det hull for snøring i ryggen som går nedenfra til ca. skulderblad høyde. Tilknyttet familien Beck i Arendal. Foto: Gerd Corrigan, KUBEN. AAM.00415.

Skospenner i sølv fra slutten av 1700-tallet med siselert mønster, laget av Antony Günter Henrichsen i Arendal. Foto: Gerd Corrigan, KUBEN. AAM.02380.

losulykke sammen med sin stefar i 1727.⁶⁵ Han var da 26 år og ugift og må ha vært los eller losdreng. Niels hadde åtte skjorter og en gammel silkebrystduk. Av bukser og trøyer hadde han flere par i brun klede, kalemank og bommesis. Niels var usedvanlig godt utstyrt med strømper, flere par med trådstrømper og strikkestrømper, og også ullhoser er nevnt. Han hadde ellers investert i gull, en fire lodds gullring til tre riksdaler. I tillegg hadde han en engelsk gullring til hele sju riksdaler og et par store bukseknapper av sølv til over en riksdaler, som var pantsatt av naboen. Boet var på brutto 97 riksdaler og netto 93 riksdaler.

Den andre unge losen var *Søren Sørensen* (1761–1786), også han bare omkring 26 år gammel da han gikk ned på sjøen i en losulykke sammen med sin seks år yngre bror Elling. Disse to var sønner av los, senere losoldermann, Søren Hansen og Anne Sørensdatter. Søren Sørensen var gift med Kirsten Nielsdatter, datter av los Niels Aanonsen og Margrete Christensdatter på Merdø. Det unge ekteparet hadde et lite barn og bodde hos Kirstens mor, som var blitt enke på samme måte som datteren, ni år tidligere: «Dend afdøde med Kone har opholdt sig i Enkens Moders Huuse, og af hendes Boe brugt det nødvendige til deres Underholdning-», heter det i skiftet etter Søren Sørensen fra 1787. Boet var et fallittbo med 74 riksdaler i verdier og over hundre riksdaler i gjeld. Det besto av nødvendige ting i huset og en liten sjekte, et sjøkart og en oktant, men store deler av det beskjedne boet besto av avdødes klær, som hadde en verdi på ca. 30 riksdaler. Søren hadde en undertrøye og fire lerretsskjorter, hver av dem til en riksdaler og en brunrød bukse. Når det gjaldt vester var han svært godt forsynt; en blå vest og en lik gammel, en damaskvest til tre riksdaler, to stripe vester, en sort vest og en i flossete materiale. Han hadde også godt med trøyer og kjoler; en gammel, grønn trøye, en blå og hvit trøye, en blå kjol av klede og en grønn kjol. Han hadde videre en hatt, et par skospenner av sølv og et par ermeknapper i sølv – en stilig, ung los.

Alle disse velkleddede mennene har virket som formidlere av nye moteimpulser på øya, både når det gjaldt plaggtypen, materialer, snitt og detaljer, samt tilbehør.

Et blikk på innlandet

Mannsklærne på Merdø på 1700-tallet er sannsynligvis representative for større deler av kystområdene. Men skilte de seg ut fra innlandsbygdene? Dette er et stort spørsmål som jeg bare så vidt skal komme inn på til slutt.

Egil Fiane har skrevet en rekke bygdebøker fra Åmli, og han har gitt meg en oversikt over klær nevnt i mannsskifter fra Åmli i denne samme perioden.⁶⁶ Mange plagg er de samme både langs kysten og i innlandet, med bukser, skjorter, vester og trøyer som de viktigste plaggene, og i

Ølbolle fra Gjerstad eller Sannidal fra 1762. Mann med ølkrus og pipe, gule knebukser, vest med sølje, hvit overfrakk og rød topplue.

Foto: Gerd Corrigan, KUBEN. AAM.15273.

likhet med kystklærne er de ofte i gilde farger. I Åmli hadde de også både trøyer og bukser av skinn, i ett tilfelle også en skinnvest. Av innførte stoffer hadde de stremets, kirs,⁶⁷ sars, boi, damask og fargerike trøyer og vester, spesielt i rødt og blått. På samme måte som på Merdø var det gjerne vest og brystduk som var av damask, kirs og fine importerte stoffer. I tillegg brukes begrepet «bol», som også må ha vært en form for vest.

Skiftene fra Åmli viser også noen interessante forskjeller i forhold til skiftene fra Merdø. Mennene hadde også klær av klede, men brukte mye *vadmél*. Gunstein Petersøn Fiskvatn (1813) hadde «ei gråstampa vadmålstrøye», noe som forteller om måten vadmelen ble laget på. Det hjemmevevde ullstoffet ble stampet på vandrevne stamper, så de ble tette og varme. Klær av vadmél finner vi bare unntaksvis på Merdø på 1700-tallet.

I Åmli hadde de i tillegg til strieskjorter, også skjorter laget av hamp. På Merdø var betegnelsene strie og lerret.

I Åmli ble det brukt mest trøyer, sjeldnere kjoler. En reisekjol er nevnt og også en kjol av vadmél. På Merdø brukte de både trøyer og kjoler helt fra slutten av 1600-tallet. Røde trøyer, som vi ikke finner på Merdø etter 1709, var vanlig i hele perioden i Åmli, og også «flaske-trøyer», trøyer med innsydde skjøter bak.⁶⁸ Knapper var i de fleste tilfeller av tinn, stål og messing, i mindre grad av sølv, som de hadde på Merdø. I tillegg beskriver skiftene bruk av *snorer og bånd*, spesielt på trøyene, og et *stølebelte* med slire og kniv.⁶⁹

Sokkeband fra Setesdal, fra 1700-1800-tallet. Bandet er laget av lær og messing. Lengde: 36 cm.

Foto: Gerd Corrigan, KUBEN. AAM.00142.

Belte fra 1700-tallet, sannsynligvis fra Setesdal. Initialer: VGS ERI.
Foto: Gerd Corrigan, KUBEN.
AAM.07748.

Luene i Åmli var av otterskinn, i ett tilfelle av filt. På Merdø hadde de også luer av otterskinn og andre typer skinn, men like ofte luer av fløyel og plysj med brem av dyreskinn. I tillegg hadde flere av mennene i Åmli hodeplagget kabuss, et hodeplagg vi bare finner i ett tilfelle på Merdø, fra 1714.

Med vadmél, flasketrøyer med snorer og bånd og stølebelte ser vi konturene av en draktskikk som skilte seg ut fra kystens klær og som utviklet seg videre i bygdene utover på 1800-tallet.

Endring av draktskikken forutsetter tilgang på nye varer og personer som introduserer nyheter og som i mindre grad var knyttet til det tradisjonelle bygdesamfunnet. Et eksempel på dette er Christen Nilsen Munch som døde på Belland i Mykland i 1723, men som også hadde bodd to steder i Åmli. Han var trolig ikke av bondestand, og han solgte skjørt, forklær, bånd og tøy rundt på bygdene, både i Åmli og Setesdal.

Draktskikk og sosial status

I løpet av 1700-tallet endret motebildet seg fra barokken gjennom den lettere rokokkoen og den begynnende empirestilen. Skiftematerialet gir i noen grad et bilde av endringene. Røde trøyer og vadmél forsvinner, og kjoler i nye materialer og friske farger blir vanlige. På slutten av århundret får kjolene rokokkoens lysere farger, parykkene blir borte og nye frakker og empirens lange bukser kommer til.

De 46 mannsskiftene gir et mer representativt bilde av draktskikken på 1700-tallet på Merdø enn de 23 kvinneskiftene i fjorårets artikkel. Mange av mannsskiftene virker også mer fullstendige enn kvinneskiftene

når det gjelder klær, da de i mange tilfeller inneholder flere typer klær, også hodeplagg, sko/støvler og tilbehør. Det kan også se ut som om mennene hadde flere klær og dyrere klær totalt sett enn kvinnene. Da vi ikke kan vite om klærne som nevnes i skiftematerialet er det meste av det de hadde, kan dette ikke slås fast helt sikkert.⁷⁰

I likhet med kvinnene hadde mennene på Merdø klær av importerte stofftyper helt fra de tidligste skiftene fra slutten av 1690-årene. I motsetning til kvinnene hadde de klær både til arbeidsliv og til representativ bruk. Mens kvinnene brukte sine slitte silkeklær med forkle over i dagliglivet, krevde arbeidet som fisker, los og sjømann varme, tette klær om vinteren og i uvær. I stor grad hadde de klær tilpasset sine sjørelaterte yrker. Generelt sett hadde mennene mer klær av ullstoff og førede klær enn kvinnene, og også varmere klær. Flere av de mest velstående hadde opptil sju kjoler. Vadmel var på vei ut på begynnelsen av 1700-tallet i forhold til klede og er bare nevnt i to tilfeller, i 1708 og 1725.

De fleste mennene hadde både trøyer og kjoler, men i skiftene til noen av de minst bemidlede, bl.a. de fattigste losene, er det ikke nevnt kjol, mens noen få av de rikeste ikke hadde trøye. Kjolene var det mest kostbare plagget.⁷¹

Begrepet «Søekiøl» finnes fra 1721 i sjøfolkenes skifter, og, med ett unntak, ikke i skifter etter losene. Sjøkjolene var av klede, av vadmel i ett tilfelle, og noen av dem var føret. Losene hadde kjoler av ull (kledet) og i noen tilfeller skinn, også bukser, og pels. Fra 1770-årene finnes noen nye typer betegnelser på ytterklær, som kappe, cavay og frakk. Fram til 1721 er skinnluer eller luer i klede eller plysj med skinnkant nevnt i mange skifter. Etter dette tidspunktet er det ikke nevnt luer, bare hatter og kasketter. Plaggtypene er ellers stabile gjennom 1700-tallet. Fargene er sort og brun i begynnelsen, i tillegg til de røde trøyene, fra midten av århundret kommer blått sterkere inn, og på slutten av århundret også farger som fiolett og gul og betegnelser som mønstrete og blomstrete.⁷²

I de aller fleste skiftene var det *gamle og slitte* klær, i 34 av de 46 skiftene. Slike betegnelser fantes i alle de sosiale gruppene og når det gjaldt alle typer plagg, og også parykker, hatter og sko og støvler – og også i hele den undersøkte perioden. Bare kjoler var «vendt», og kjolene hadde heller ikke sølvknapper.

Mennene hadde også *representative klær* av importerte stoffer. I de første skiftene, fra 1696–1714, er det ikke nevnt silkeklær, men klede, samt kalemank, bai, lerret, demets, sars, fløyel og olmerduk. Klede var det viktigste stoffet i hele perioden.

Silkeklær må vi lete lenger etter. Silke nevnes første gang i 1721, og bare i fire skifter og *bare når det gjelder vest og brystduk*. Dette gjelder tre tilfeller i skifter etter menn med de høyeste formuene, i tillegg til ett tilfelle i skiftet etter en ung los. Dette er veldig forskjellig fra kvinnes

Detalj av vest i gul atlass fra Arendal.
Foto: Gerd Corrigan, KUBEN.
AAM.00415.

Detalj av vest i grønn atlass fra Arendal
Foto: Gerd Corrigan, KUBEN.
AAM.00416.

Skospenne i sølv fra slutten av 1700-tallet fra Grimstad.
Foto: Gerd Corrigan, KUBEN.
AAM.02382.

draktskikk, der det var vanlig med silke i mange ulike plaggtypen i hele perioden. Også de mindre velstående kvinnene hadde silkeklær, selv om de kunne være slitte og ofte som en rest av en mer velstående fortid.

Sølvtilbehør fantes stort sett innen den mellomste og øverste formuesgruppen. Det meste av dette besto av funksjonelle draktdeler, som regel knapper, i vester, undertrøyer og trøyer, unntaksvis i bukser.

I tillegg hadde noen ringer, også av gull. Enkelte unge menn/ungkarer uten eiendom i den laveste formuesgruppen, hadde sine verdier nettopp i klær og sølv. En del mindre plagg og tilbehør var hollandske eller engelske. Hollandske strømper og vanter nevnes i 1696, mens senere nevnes en engelsk, strikket natthue, en hatt og en gullring.

Parykker var en viktig del av de velståendes klesdrakt, som statusmarkør, noe vi ser på portrettene av borgerne og embetsmennene. Av det lille materialet her fra Merdø ser vi at parykkene var i allmenn bruk, også blant mer vanlige folk, som loser – og til og med små gutter.

Innholdet i de eldre skiftene på Merdø skiller seg lite ut fra det Ingeborg Fløystad beskriver fra Agder, unntatt de røde skjortene av klede. På Merdø var det *røde trøyer* av klede. Disse finnes i skiftene til og med 1709, mens de var vanlige i Åmli på hele 1700-tallet. Den viktigste forskjellen mellom Åmli og Merdø ut fra skiftematerialet er at de i Åmli brukte mer vadmél og at de brukte flasketrøyer og trøyer framfor kjoler.

Mannsbelte med messingspenne og med kniv og gaffel i tvislir, fra 1600-tallet eller første del av 1700-tallet fra Setesdal. Sliren er festet i en ca. 5 cm bred lenke av små jernringer som henger i beltet.
Foto: Gerd Corrigan, KUBEN.
AAM.07750a-d.

Detalj fra beltet som er gjengitt på forrige side.

Foto: Gerd Corrigan, KUBEN.
AAM.07750.a-d.

Dette viser at trøyene var det gamle plagget, mens det nyere moteplaget kjøl gradvis ble tatt i bruk. Nyhetene kom utenfra og spredte seg langsomt oppover i de indre bygdene, ofte introdusert ved omreisende handelsmenn, skreddere og ikke minst embetsfolkene. Noen nye plagg, snitt og stoffer ble tatt i bruk og tilpasset. Andre nye trekk slo ikke gjennom på grunn av en sterk, lokal draktskikk og bygdeidentitet. I bygdene ble også egne trekk i drakten utviklet, blant annet ut fra lokalt håndverk.

Boopptegnelsene i skiftematerialet viser ikke alt folk hadde av klær, og beskrivelsene er knappe. Likevel kan vi se at folks sosiale status og bosted var bestemmende for draktskikken. Skiftematerialet egner seg svært godt for videre sammenlignende studier av lokale og regionale forskjeller.

Noter

- 1 Dette gjaldt overklærne. Se Hilde L. Austarheim 2020, 81.
- 2 Se Hilde L. Austarheim 2012, 144.
- 3 **Vadmel** er vevet og stampet/tovet ullstoff som kunne være produsert i Norge.
- 4 **Klede** er et glatt, tettvevd ulltøy i lerrets- eller kypertbinding, valket og overskåret. Også betegnelse for importerte stoffer som var profesjonelt framstilt, i motsetning til den grovere vadmelen.
- 5 Skiftene som er brukt som kilde er alle jeg foreløpig har funnet fra Merdø ut fra registrene under Nedenes sorenskriveri og Arendal byfogd på Digitalarkivet, der mannsklær er nevnt. I tillegg er øvrige skifter fra Merdø brukt som kilde.
- 6 Om brutto- og nettoformue, se Hilde L. Austarheim 2020, 66–67. Ei ku hadde en verdi på 3–4 riksdaler. Den siste av disse ni fra 1815 hadde formue i spesiedaler.
- 7 Skifte 1. desember 1766, Nedenes sorenskriveri, skifteprotokoll nr. 21, 1763–67, 731b–732a. Ole Larssøn Dahll var gift med Mette Herlofsdatter og bodde, i likhet med kinakapteinene Zacharias Allewelt og Jesper With, på eiendommen som senere ble Merdøgaard museum. I Mette Herlofsdatters skifte fra 1769 kommer det fram at de har pantegods for hundre riksdaler i en kiste, dvs gjenstander som er pantsatt mot lån. I tillegg til sølvgjenstander og lintøy var det også klær, nemlig to brune mannskjoler, en lysere kledeskjol, fire bukser, en vest og en plysjvest.
- 8 De «fattige fiskerfolck» på Merdø, *Sånn var det*, årbok nr. 26, Arendal historielag 2020, 54–67.
- 9 Roar Tank 1923, 243, 290 og 293.
- 10 Samme, 241–243, 292–293, 299–300.
- 11 Samme, 243–244.
- 12 Skiftet etter Øven Halvorsen 1758.
- 13 Håkon Haugland 2020, 30–31.
- 14 Se Ragnhild Bleken Rusten 2002, 155–157 og 159.
- 15 Lise Emilie Talleraas 2020, s. 39.
- 16 En **fontange** var en vifteformet hårpynt for kvinner med kniplinger og bånd etter fransk forbilde.
- 17 Roar Tank 1923, 174. Se også Ingeborg Fløystad 2007, 318–319. Skatten som måtte betales var tre riksdaler for parykk og fontange, like mye som verdien av ei ku, mindre for enklere håroppsettinger.
- 18 **Bai** eller **bais** er et tykt, grovt og løsevevd ullstoff i lerretsbinding, loddent på den ene siden og glatt på den andre siden.
- 19 **Sateng** er et stoff som har glatt forside og matt bakside. Stoffet kan være av ull, bomull eller silke, eller en blanding av disse.
- 20 **Gyldenstyk** er silkebrokade med innvevde metalltråder.
- 21 **Callemanches/kalemank** er et stoff av ren ull eller ull blandet med geitehår, atlaskvevet med blank overflate, ensfarget, stripe eller med blomstermønster. Se Ragnhild Bleken Rusten 2002, 148 og Ellen Rundereim, Lise Emilie Talleraas (red.) 2020, 143–158.
- 22 Ragnhild Bleken Rusten 2002, 56. Se Hilde L. Austarheim 2019, 72 og under.
- 23 Frithjof Foss 1998, 397.
- 24 Samme, 393.
- 25 Lise Emilie Talleraas 2020, 40–43.
- 26 De seks «elegerede mænd» utgjorde byens borgerråd, se Håkon Haugland 2020, 102.
- 27 Roar Tank 1923, 251–252.
- 28 **Damask** er fint, mønstret stoff av silke, ull, bomull eller lin, opprinnelig fra Damaskus i Syria, som eksporterte stoffer til Europa. Som regel ensfarget. Mønsteret kommer fram ved matte og blanke flater, motsatt på baksiden.
- 29 **Sars** er fint, ensfarget kamgarndsstoff i kypertbinding (glatt garn i kjemmet ull, slitesterkt), lett ulltekstil, overskåret. Ble også brukt om stoff i silke og lin.
- 30 **Olmerduk** er tettvevet, stripe tøy i halvlin eller bomull, vevet i kypert- eller toskaftsbinding. **Galloner** er pyntesnorer med innvevde metallsnorer.
- 31 **Demets** er vevet bomullsstoff i lerretsbinding i sterk kvalitet.
- 32 **Nankin** er et tettvevet, brungult bomullstøy, opprinnelig produsert i Kina.
- 33 Ragnhild Bleken Rusten 2002, 59.

- 34 Samme, 100. Lise Emilie Talleraas 2020, 196–199.
- 35 Ragnhild Bleken Rusten 2002, 137.
- 36 Fra 1625 var riksdaleren delt i fire ort (mark) eller 96 skilling.
- 37 Knappene var pantsatt av hans nabo, Helje Jacobsdatter.
- 38 Skiftet etter Ingeborg Hansdatter, enke etter Ole Ljødesen, 19. september 1767.
- 39 **Dreiel** er mønstret tretrådet lærretsvev, ofte diagonalvevet eller vevet i geometrisk mønster, av lin, ull, bomull eller blanding av disse
- 40 Se illustrasjon i Ragnhild Bleken Rusten 2002, 64.
- 41 Nevnt i konen Marthe Olsdatters skifte i 1714.
- 42 Bjørn Sverre Hol Haugen 2015, 129.
- 43 Ragnhild Bleken Rusten 2002, 60.
- 44 Samme, 59.
- 45 Samme, 63.
- 46 **Bømmesi** er et diagonalvevet, tykt bomullsstoff, kunne ha loddent på den ene siden.
- 47 **Kanevas** er et grovt stoff av lin, hamp eller bomull med tolagte garn i toskafts binding, brukt bl.a. til presenninger og seilduk.
- 48 Lise Emilie Talleraas 2020, 180–181.
- 49 Ragnhild Bleken Rusten 2002, 53. Se illustrasjon i samme, 57.
- 50 Ifølge Bjørn Sverre Hol Haugen 2015, 190 skriver han at kledning nevnes i tiden rundt 1780 i materialet fra bygdene på Østlandet. I materialet fra Merdø nevnes kledning første gang i 1700.
- 51 Ifølge konen Marthe Olsdatters skifte i 1714.
- 52 Se Lise Emilie Talleraas 2020, 50.
- 53 Ellen Rundereim, Kystens klær, red. Lise Emilie Talleraas 2020, 242–243.
- 54 Se Ragnhild Bleken Rusten 2002, 62.
- 55 Samme, 130.
- 56 Ifølge samme, 123, er vanter i det danske språket det samme som votter og fingervanter er vanter.
- 57 Se Hilde L. Austarheim 2020-1, 81.
- 58 Se Hilde L. Austarheim 2020-2, 63–65.
- 59 Ellen Rundereim, Kystens klær, red. Lise Emilie Talleraas 2020, 242–243. Hun viser til Samantha Cavell, A Social History of Midshipmen and Quarterdeck Boys in the Royal Navy, 1761–1831, Submitted by To the University Of Exeter as a thesis for the degree of Doctor of Philosophy February, 2010, 108.
- 60 Se Ragnhild Bleken Rusten 2002, 119–120.
- 61 Jens Nielsen Revesand var gift med Maren Christophersdatter på Merdø. Hennes første mann, som var fra Merdø, het også Jens Nielsen.
- 62 Hilde L. Austarheim 2020-1, 62–63.
- 63 Om velkledd ungkarer om moteløver som innovatører har Åsa Elstad skrevet om i sin bok *Moteløver og heimefødinger* fra 1996.
- 64 Se Hilde L. Austarheim 2020-2, 73 og 75.
- 65 Han var sønn av Gro Nielsdatter på østre Merdø og hennes første mann Nils Christensen Holte.
- 66 Egil Fiane, Åmli ætt og heim bind V–VII.
- 67 **Kirs** er grovt, løsevevd ulltøy i kypertbinding, valket og ofte overskåret.
- 68 Se Ragnhild Bleken Rusten 2002, 54–55.
- 69 Et **stølebelte** består av flere like støpte metalleder med hengende løv.
- 70 Lise Emilie Talleraas 2020, 181, skriver også at det var mennene som hadde de mest kostbare plaggene i Vestfold, og det vises til et skifte fra 1773.
- 71 Se også Ragnhild Bleken Rusten 2002, 58.
- 72 Dette samsvarer med innlandsbygdene på Østlandet, ifølge Bjørn Sverre Hol Haugen 2015, 130.

Kilder

Skifter Nedenes sorenskriveri før 1824:

Skifter med bruttoformue over 500 riksdaler (9):

Søren Pederssøn og Birgithe Hansdatter, skifte 25.–26. mai 1696, Nedenes skifteprotokoll nr. 1 (Bringsvær og Sand), 1698–1701, 277b–289b; Jens Nielsen Revesand, skifte 27. september 1714, skifteprotokoll nr. 7, 1714–1720, 15b–17a; Peder Torckelsen, skifte 6., 7. og 8. februar 1721, skifteprotokoll nr. 8a, 1718–25, 93a–96b; Ole Nielsen, skifte 10. februar 1735, (Arendal byfogd), skifteprotokoll nr. 3, 1734–1741, 11b–17a; Niels Jensen, skifte 8. september 1755, skifteprotokoll nr. 19a, 1755–1760, 81b–85a; Christen Jensen Stæhr, skifte 28. mars 1791, skifteprotokoll nr. 28, 1791–1785, 93b–97a; Søren Hansen og Anne Sørensdatter, skifte 29. mai 1806, skifteprotokoll nr. 35, 1806–1823, 361a–364a; Lars Andersen og Inger Poulsdatter, skifte 3. september 1806, skifteprotokoll nr. 35, 1806–1823, 470–476; Peder Olsen, skifte 9. juli 1815, skifteprotokoll nr. 39, 1812–1816, 447a–449a.

Skifter med bruttoformue mellom hundre og 500 riksdaler (24):

Mathias Guttormsøn d.y., skifte 30. mai 1698, skifteprotokoll nr. 2, 1698–1701, 20a–23b; Stephen (Steffen) Sørensen d.e., skifte 23. mai 1698, skifteprotokoll nr. 2, 1698–1701, 10b–14b; Mathias Pedersøn og Gunborg Stiansdatter, skifte 30. mars 1700, skifteprotokoll nr. 2 1698–1701, 269a–274b; Brynnild Hansen Skare, skifte 10. desember 1704, skifteprotokoll nr. 4, 1702–1709, 78a–80a; Jens Nielsen Merdø, skifte 4. august 1708, skifteprotokoll nr. 5, 1707–1711, 170a–172a; Stian Gunderssøn d.y., skifte 6. desember 1709, skifteprotokoll nr. 5, 1707–1711, 349a–349b; Michel Olsen Vindholmen, skifte 17. november 1714, skifteprotokoll nr. 7, 1714–1720, 15; Helje Jacobsdatter, skifte 26. oktober 1735, skifteprotokoll nr. 13, 1734–1737, 188 (mannsklær i hennes skifte, mannen Ole Svendsen, som døde i 1715, ikke opplysninger om klær i hans skifte); Jon Gjeruldsen og Maren Hansdatter, skifte 12. oktober 1724, skifteprotokoll nr. 9a, 1722–1727, 40a–42b; Peder Madsen, skifte 19. august 1727, skifteprotokoll nr. 9a, 1722–1727, 430a–431b; Jens Sørensen, skifte 20. august 1727, skifteprotokoll nr. 9a, 1722–1727, 436b–438a; Gunder Torckelsen Krabbe, skifte 17. januar 1729, skifteprotokoll nr. 10, 1727–1730, 88a–89a; Halvor Erichsen, skifte 17. januar 1729, skifteprotokoll nr. 10, 1727–1730, 89a–90b; Hans Iversen, skifte 22. april 1730, skifteprotokoll nr. 10, 1727–1730, 331b–333b; Søren Steffensen, skifte 28. november 1730, skifteprotokoll nr. 11, 1730–1731, 406a–409b; Even Erichsen Dahll, skifte 29. november 1730, skifteprotokoll nr. 11, 1730–1731, 413a–415b; Tjøstel Svendsen, skifte 27. november 1730, skifteprotokoll nr. 11, 1730–1731, 402a–403b; Christen Reiersen, skifte 26. september 1754, skifteprotokoll nr. 18, 1749–1755, 666a–666b; Øven Halvorsen Sperrevig, skifte 30. september 1758, skifteprotokoll nr. 19, 1755–1760, 498b–501b; Jens Jensen, skifte 18. desember 1772, skifteprotokoll nr. 22, 1767–1772, 945b; Anders Liødesen (Giødesen) Giesøen, skifte 14. desember 1773, skifteprotokoll nr. 24, 1775–1779, 147b–150a; Niels Aanonsen Brattekleiv, skifte 13. oktober 1777, skifteprotokoll nr. 23a, 1772–1780, 470a–471b; Børge Erichsen, skifte 3. februar 1780, skifteprotokoll nr. 25, 1779–1783, 235a–239a; Knud Knudsen Færrevig, skifte 24. oktober 1783, nr. 25, 562b–566a.

Skifter med bruttoformue under hundre riksdaler (13):

Gjeruldsen, skifte 24. mai 1699, skifteprotokoll nr. 3, 1700–1708, 365b–366b; Jon Knudsen, skifte 23. mars 1708, skifteprotokoll nr. 5, 1707–1711, 133b–135b; Niels Thommessen, skifte 21. august 1727, skifteprotokoll nr. 9a, 1722–1727, 438a–438b; Niels Nielsen, skifte 21. august 1727, skifteprotokoll nr. 9a, 1722–1727, 438b–439b; Hans Aslachsen, skifte 13. desember 1736, skifteprotokoll nr. 13, 1734–1737, 284b–285a; Jørgen Tjøstelsen, skifte 3. oktober 1748, skifteprotokoll nr. 17, 1744–1749, 709b–711a; Erich Tjøstelsen, skifte 3. oktober 1748, skifteprotokoll nr. 17, 1744–1749, 710b–711b; Aslach Nielsen, skifte 20. februar 1750, skifteprotokoll nr. 18, 1749–1755, 124a–125a; Jens Erichsen, skifte 6. april 1764, skifteprotokoll nr. 21, 1763–1767, 99b–101a; Torje Nielssen, skifte 8. april 1772, skifteprotokoll nr. 22b, 870b–871a; Halvor Andersen, skifte 24. januar 1775,

skifteprotokoll nr. 24, 1773–1779, 150a–151a; Lars Tjøstelsen, skifte 9. september 1776, skifteprotokoll 23a, 1772–1780, 359b–261a; Søren Sørensen, skifte 12. februar 1787, skifteprotokoll nr. 26, 1783–1791, 692–693a.

Andre skifter:

Marthe Olsdatter, skifte 26. september 1714, skifteprotokoll nr. 6, 1711–1714, 372b–378b; Ingeborg Hansdatter, skifte 19. september 1767, skifteprotokoll nr. 22, 1767–1770, 63a–67b.

Litteratur

- Austarheim, Hilde L. (2012). Loser, sjøfolk og en «Dandseværtinde» : befolkningsutvikling og yrkesfordeling på Merdø. *Aust-Agder-Arv*, 136–189.
- Austarheim, Hilde L. (2020-1). Fra ull og lin til kattun og silkedamask : kvinnenenes klær på Merdø på 1700-tallet. *Aust-Agder-Arv*, 60–87.
- Austarheim, Hilde L. (2020-2). De «fattige fiskerfolck» på Merdø. *Sånn var det*, årbok nr. 26, Arendal historielag, 54–67.
- Bleken-Rusten, Ragnhild (2002). *Folkedrakt og bymote i Gudbrandsdalen 1650–1940*. Lillehammer, Thorsrud as Lokalhistorisk forlag i samarbeid med Maihaugen.
- Elstad, Åsa (1996). *Moteløver og heimfødingar : tekstilar og samfunnsendringar i Øksnes og Åstafjord 1750–1900*. Stamsund: Orkana forl.
- Foss, Frithjof (1998). Arendals Byes Historie. Arendal historielag. (1. utgave 1893).
- Noss, Aagot (1977). Statuane i Nordmandsdalen. *Norske folkedraktar*. Norsk Folkemuseum/Det norske Samlaget. Oslo.
- Haugen, Bjørn Sverre Hol (1999). Med dégout frå folkedrakt til moteklede. Bjørn Sverre Hol Haugen (red). *Klesskikk*. Utstillingskatalog Eidsvoll Museum, 4–16.
- Haugen, Bjørn Sverre Hol (2015). *Virkningsfulle tekstiler – i østnorske bønders draktpraksiser på 1700-tallet*. Avhandling for graden ph.d. Universitetet i Oslo.
- Haugland, Håkon (2020). I sjøfartens tid. *Arendal by- og regionhistorie*, bd. 2, 1723–1900. Arendal kommune.
- Talleraas, Lise (red.), Ellen Rundereim og Haakon Graffer Livland (2020). *Motebevisste vestfoldinger : draktskikk i grevskapene 1700–1860*. Vestfoldmuseene/ Vestfold historielag.
- Tank, Roar (1923). Arendal under enevældet 1660–1814. *Arendal fra fortid til nutid*. Kristiania, Gyldendalske Bokhandel, 155–396.

Takk til Egil Fiane som har lest gjennom og kommentert artikkelen.